

**КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОҚЫТУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РӨЛІ****М.Ш. ТАСЫБЕКОВ**

*«Елді жаңғырту ісінің табыстылығы,
ең алдымен, қазақстандықтардың білімі-
не және әлеуметтік дене болмысы, көңіл
күйлеріне байланысты».*

Н.Ә. Назарбаев

Қазақстан Республикасының Президенті өзінің 2010 жылы халыққа жолдаған Үндеуінде былай деп атап көрсетті: «Кәсіптік және техникалық білім беру кәсіби стандарттарға негізделіп, қатаң түрде экономиканың қажеттіліктерімен өзара байланыстырылуы керек. Жоғары білім сапасы ең жоғары халықаралық талаптарға жауап беруі тиіс. Елдегі жоғары оқу орындары әлемнің жетекші университеттерінің рейтингіне ұмтылуы керек» [1].

«Қазақстан – 2030» ұзақмерзімді даму стратегиясында болашақ ұрпаққа білім берудің біздің қоғамымыздағы айқын басымдықтардың бірі екендігі аталып, білім беруді сапалы жүзеге асыру ел болашағы үшін маңызды фактор ретінде тұжырымдалған болатын. Әсіресе жоғары білім беру жүйесі біздің елімізде жаңа өндіріс және ғылым салалары бойынша жоғары білікті мамандар даярлау ісін қамтамасыз етуі тиіс.

Шоғырландыру, біртұтас ақпараттық, экономикалық кеңістік құру бағыттарының жүргізіле бастағанына байланысты қазіргі кезеңде барлық мемлекет білім беру мәселесіне айрықша назар аударып отыр. Өйткені қазіргі заманның талабы бойынша жоғары білікті, бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау – қай мемлекетте болмасын білім беру технологияларының жоғары дәрежеде жетілгендігінің көрсеткіші.

Гуманитарлық ғылым салаларында 1960 жылдардан бастап «педагогикалық технология» деген термин қолданыла бастағаны белгілі. Жаңа ұғымның ілгері шығарылуына негіз болған басты себеп – ғылыми-техникалық үдеріс жағдайында білім беруді сапалық жағынан жаңа деңгейге көтеру. Дей тұрсақ та бүгінгі таңда педагогикалық технология ұйымдастыру нысандарының немесе оқытудың қандай да бір құралдарын қолданудың әдістемелік тәсілдерінің жиынтығы ғана емес, сонымен қатар бұл ұғым-түсінік білім беруді дамыту ұстанымдарын анықтау, оны оңтайландырудың тәсілдерін іздестіру, оқу-әдістемелік материалдардың және оқытудың техникалық құралдарының жаңа үлгілерін жасау, тың әдістемелік әдіс-тәсілдерді қолдану мақсаттарында жүргізілетін ғылыми зерттеулерге де қатысты.

Технология (грек тілінде – «technē» – «өнер, шеберлік, білік» дегенді білдіреді) деген терминнің жалпы әрі негізгі анықтамасы, арнаулы және лексикографиялық еңбектерде көрсетілетініндей [2], шикізатты, материалдарды алудың, өңдеудің және қайта өңдеудің әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы екендігі мәлім. Осы анықтама мағыналық жағынан кеңейе түсіп, оқытудың технологиясы деген мағынаға ұласып, «оқыту үдерісін ұйымдастыру мен жүзеге асыру бойынша басты мақсаттарға

қол жеткізуді және іс-қимылдың сабақтастығын көздейтін іс-шаралар жүйесі» түріндегі тың терминдік сапаға ие болды. Аталған іс-шаралар жүйесі төмендегідей межелер арқылы сипатталады:

- оқытудың мақсаттары нақты және оқытудың белгілі бір өлшемдері болуы тиіс;

- оқыту технологиясы бойынша атқарылатын іс-қимыл өнімді шығармашылық сипатта болуы қажет (оқыту технологиясын ендірудің мүмкіндігінің жоғары болуы, басқа мамандар жүргізілетін іс-қимылдың әдіс-тәсілдерін шапшаң меңгеріп, оларды табысты пайдалануы);

- атқарылатын іс-қимыл мақсатқа қол жеткізуге бағытталған аяқталатын үдеріс түрінде болуы тиіс;

- оқытушы-педагогтің субъективті көзқарасы барынша байқалмайтындай дәрежеде болуы қажет.

Педагогтер мен білім алушылардың ерекшеліктеріне байланысты сан алуан сипаттар, педагогикалық үдерісті жүргізу барысындағы жағдайлар оқыту технологиясының жүзеге асырылуына ықпал жасайтыны сөзсіз. Сондықтан бұл ретте оқытушының шығармашылығы қалай болғанда да көрініс беретінін жоққа шығаруға болмайды. Оқытушының шығармашылық әсері кез келген технологияның қалыптасу сатысында, сондай-ақ оны жүзеге асыруда да байқалып отырады.

Оқыту технологиясын бірнеше межелер арқылы айқындауға болады:

- *ықпал ету нысаналары*; бұған курсанттарды, тыңдаушыларды оқыту, қосымша кәсіби білім беру жүйесіндегі кәсіби қайта даярлық және біліктілікті арттыру, жоғары білім беру жүйесінен кейінгі кәсіби даярлық деп аталатын түрлер жатады;

- *пән бойынша меже* көлемінде гуманитарлық, жаратылыстану, жалпы

кәсіби және арнаулы пәндер қарастырылады;

- *қолданылатын құралдар бойынша меже* бейнетехникалық, ақпараттық, проблемалық іс-қимыл, рефлексивті межелерді қамтиды;

- *оқу үдерісін ұйымдастыру бойынша меже* дербес, топтық, ұжымдық, аралас деген топтарға бөлінетінін анықтайды;

- *әдістемелік тапсырма бойынша меже* әрбір пәннің, пәннің әрбір бөлімінің, тақырыптың, әрбір сабақ түрінің, сабақта қолданылатын әдістің, пайдаланылатын құралдардың нақты болуы қажет екендігін көрсетеді;

- *инновациялық технология бойынша меже* жобалық-жасампаздық, дамыта оқыту, компьютерлік және қашықтықтан оқыту, мультимедиа, модульді, интегралды, ақпаратты графикалық ықшамдау және т.б. сияқты түрлерді қамтиды [3].

Білім берудің технологиясы мәселелеріне қазақстандық ғалымдар (Үстеміров К., Шәметов Н., Васильев И.) назар аударады. Олардың тарапынан ұсынылатын анықтамаға сүйенсек, *технология* дегеніміз – қорытындысында сапасы мен саны жағынан толық сенімді нәтиже алынатын іс-қимыл әдістерінің (тәсілдердің, құралдар мен нысандардың) жүйесі. Ғалымдардың көзқарастарынан төмендегідей тұжырымдар жасауға болады:

1. Білім беру саласындағы технология – сапасы мен саны жағынан жоғары, толық сенімді нәтиже алуға кепілдік беретін әдіс.

2. Білім беру технологияларын пайдалану барысында сапасы мен саны жағынан жоғары нәтижеге қол жеткізу оқыту мен тәрбие берудің объектілеріне де, субъектілеріне де байланысты емес. Сонымен қатар қолданылатын әдіс объекті мен субъектінің дербес психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеруі

қажет; педагогтің ішкі сезіміне негізделеді, яғни бұл іс-қимылдың авторлық тәсілі немесе, басқаша айтқанда, авторлық технология болып табылады.

3. Білім берудегі технология – бұл әбден жетілдірілген әдіс; оқыту мен тәрбие берудің құралдарын, әдістері мен нысандарын айрықша үйлестіре пайдалану негізінде білім алушының толық сенімді нәтижеге қол жеткізуіне кедергі келтіретін дербес психофизиологиялық ерекшеліктер мейлінше көрінбей қалады. Осыған байланысты атап өтетін жайт – жоғарыда көрсетіліп отырған *айрықша үйлестіру* дегеніміз – мақсатқа қол жеткізуді нақты нысана ету, бұған кедергі боларлықтай мәселелерді ысырып қою сияқты қасиет-сапалардың жүйесі. Бұл аталғандар кез келген жүйеге тән; олар іс-қимылдың толық нәтиже беруіне кепіл бола алады.

4. Кез келген технологияның негізінде нақты бір әдіс болады және, керісінше, әрбір әдіске педагог пен білім алушының жеке басына тән ерекшеліктерге бейімделген технология негіз болады [4].

Сөз болып отырған мәселеге байланысты психология және педагогика салаларындағы әдебиетті талдап қарағанда, дәстүрлі дидактикадан ерекшеленетін, оқыту технологиясының жалпы сипатты белгілерін бөліп көрсетуге болады. Олар былай жүйеленеді: біріншіден, оқыту іс-әрекетінің теориясы – барлық технологиялардың психологиялық негізі. «Оқытушы – студент» жүйесінде оқыту іс-әрекетінің түрлері ажыратылады, олар қажетті танымдық үдерістерді (жаңа ақпаратты қабылдау, пайымдау, есте сақтау, қорыту және жүйелеу) жүзеге асыруға арналады. Келесісі – диагностикалық нысаналы ойлау. Педагогикалық технология ұсынатын оқыту мақсаттарын жоспарлауға іс-қимыл тұрғысынан келудің және оның тәсілдерінің маңызды жағы – олар

оқытудың нәтижелері арқылы қалыптасады. Сонымен қатар оқыту технологиясының оқу үдерісінде жеке тұлғаны қалыптастыруға және осыған байланысты әртүрлі деңгейлі оқытуды жүзеге асыруға бағытталғанын атап өту қажет. Педагогикалық үдерістің технологияландырылуы барысында білім алушылардың өз бетінше оқуы үшін оқыту материалдарын тиімді ұйымдастырудың да маңызы жоғары. Білімді меңгеруге және іс-әрекеттің тәсілдеріне бақылау жасаудың үш түрі болады: 1) бастапқы бақылау – бұл жұмысқа дайындықтың деңгейі және қажет болған жағдайда осы деңгейді түзету туралы ақпарат алу үшін; 2) ағымдағы немесе аралық бақылау – әрбір оқу элементінен кейін меңгерілген материал мен дамудағы кемшіліктерді анықтауға және меңгеруге түзету енгізу үшін; 3) қорытынды бақылау – меңгерілген білімнің деңгейін бағалау үшін. Осы соңғы қорытынды бақылаудың маңызы зор: дәстүрлі түрдегі бақылау жұмыстарымен қатар тестілеу жүргізіледі және бағалаудың мейлінше икемді рейтингілік шкалалары пайдаланылады. Ең ақырында оқыту үдерісін стандарттау, бірдейлестіру мәселелерін және бұлардан туындайтын оқыту технологиясын өнімді етіп қолданудың мүмкіндіктерін айтуға болады [5].

Практикада дәлелденгендей, қазіргі кезеңде білім мен біліктің, дағды мен білімнің қарапайым жиынтығы жеткіліксіз, сондықтан оқыту барысында білім алушының ақпаратты өз бетінше, дербес алуы, оған талдау жасауы, бір жүйеге түсіріп, өзінің қабілеттерін танытуы үшін қоғамда және өз қызметінде тиімді пайдалана білуі сияқты білік-дағдыларын қалыптастыру аса маңызды болып отыр. Бұл мәселе білім алушының *құзырет, құзыреттілігі* деген маңызды ұғымдарға барып тіреледі.

Құзыреттілік дегеніміз – жеке

тұлғаның өз кәсіби қызметін табысты атқаруы үшін қажетті қабілеттердің, қасиет-сапалардың жиынтығы, қандай да бір мәселе жөнінде салмақты пікір айту үшін қажетті білімді меңгеру [6].

Кәсібилік – еңбек адамының шоғырландырылған психологиялық сипаттамасы, жеке адамның өз кәсібін меңгеруінің сипаты, яғни бұл ұғым әрбір жеке адам өз қызметін қазіргі заманның талаптарына сай жоғары үлгіде атқара алады дегенді білдіреді.

Маманның кәсібилігі еңбектің жоғары нәтижеде орындалуына жол ашады, басқа адамдармен бірлесе отырып жұмыс істей алатын маңызды қасиет-сапаларды танытады. Осыған байланысты «кәсібилік» ұғымы еңбектің үш жағын қамтиды: кәсіби қызмет, кәсіби қарым-қатынас және маманның кәсіби тұлға ретіндегі жеке сипаты.

Маманның кәсібилігі кәсіби құзыреттіліктің көптеген түрлерін қамтиды. Осы ұғым арқылы қандай да бір жағдайға қабілеттілікті танытатын құзыреттілікті атауға болады. Мұндай жағдайда жеке адамның білімі, білік-дағдысы, өз қабілеттерін пайдалана білуге икемділігі танылады [7]. Сондықтан кәсіби құзыреттіліктің бірнеше топтары және әрбір топтарға қатысты түрлері ажыратылады. Олар төмендегілер:

- кәсіби қызметтегі құзыреттілік (арнаулы (өз ісін білу), субъектілі, құқықтық, экономикалық, технологиялық, компьютерлік және т.б. құзыреттілік);

- кәсіби қарым-қатынастағы құзыреттілік (коммуникативті, көпшілдік (ынтымақтастыққа қабілеттілік), әлеуметтік-перцептивті, жіктемелі-психологиялық, диагностикалық, этикалық, эмпатиялық, мәдениетаралық, әлеуметтік мәдени, қақтығысты және т.б. құзыреттілік);

- кәсіби маманның жеке басының дамуындағы құзыреттілік (психология-

лық, дербес, мәдени, рефлексивті және т.б. құзыреттілік).

Оқытуды кәсібилендіру – жоғары оқу орындарындағы дидактикалық жүйені дамытудың негізгі бағыттарының бірі. Бұл бағыт маманның жалпы мәдени дамуын мақсат етеді, болашақ кәсіби қызметті меңгерудің көлемінде – оқыту барысында маманның жалпы мәдени дамуы нысаналы түрде жүзеге асырылатынын нақтылап көрсетіп береді. Болашақ кәсіби қызметке бағдар алу жоғары оқу орнына қабылданатын адамдарды қалыптастыру кезеңінде басталады, білім алу жылдарының барлығында да жеке тұлға ретінде қалыптасуды, кәсіби мамандықты меңгеруді көздейтін оқу-тәрбиелік жұмыстардың жүйесі арқылы қамтамасыз етіледі.

Оқытудың технологиясы мамандар даярлау үдерісінің тиімділігін арттыру үшін төмендегілерді басшылыққа алу қажет:

- мамандар даярлаудың мақсатын сапалық және сандық жағынан негіздеу; оларды оқыту үдерісінің құрылымы мен логикасын айқындау; мамандықтың әрбір бейіні бойынша мамандар даярлаудың (мамандандыру), біліктіліктің оқыту үдерісін жобалау;

- оқу пәнінің нысаналы мақсатын, әрбір бөлімнің, тақырыптың оқу-тәрбиелік мақсатын айқындау және сандық тұрғыдан негіздеу, сонымен қатар бұл арада білімді меңгерудің, білік-дағдыны қалыптастырудың талап етілетін деңгейін көрсету қажет болады; сабақ барысында білім алушының оқу-танымдық қызметін тиімді ететін әдістер мен құралдарды кеңінен пайдалану;

- сабақ үлгерімін объективті түрде бақылау және бағалау; пәнді оқып-үйренудің және мамандар даярлаудың әрбір кезеңінде білім берудің қандай дәрежеде аяқталғандығын айқындау;

- білім берудің мазмұны, қолданылатын нысандар, әдістер және

құралдар, оқытушылар мен білім алушылардың қызметінің нәтижелері, сондай-ақ субъективизмді барынша төмендете отырып, оқып-үйрену кезеңінің аяқталғаны туралы ғылыми және практикалық бағыттағы объективті көрсеткіштер мен бағалаудың межелерін әзірлеу және оларды жоғары оқу орындарының оқу үдерісіне ендіру [8].

Қорыта айтқанда, оқытудың техно-

логиясы өзара тығыз байланыстағы екі үдерісті қамтиды; бұлар – білім алушының қызметін ұйымдастыру және осы қызметке бақылау жасау. Бұл үдерістерді басқару барысында бақылаудың нәтижесі басқарылатын іс-қимылдың мазмұнына әсер етіп, оқыту қызметін одан әрі ұйымдастырудың бағыт-бағдарын өзгертіп отырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері. – Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Егемен Қазақстан, 1 ақпан, 2010 жыл.
2. Словарь иностранных слов. – М.: Наука, 1986.
3. Ефремов О.Ю. Военная педагогика. – СПб., 2008. – С. 243-246.
4. Устемиров К., Шаметов Н., Васильев И. Профессиональная педагогика. – Алматы, 2005. – С. 380-381.
5. Корягина О.В. К вопросу об определении основных параметров педагогической технологии // Сборник материалов международн. научн.-практ. конф. «Военное образование: парадигмы системы, процессов и качества». – Петропавловск, 2007. – С.185.
6. Есимжанов К.К. Государственно-правовая политика в области подготовки научно-педагогических кадров в военно-учебных заведениях Республики Казахстан // Материалы межведомств. научн.-практ. конф. «Послевузовское и дополнительное военно-профессиональное образование: состояние и перспективы развития». – Алматы, 2008. – С. 276.
7. Валиев Р.Х. Формирование информационной компетентности будущих офицеров в военно-учебном заведении в условиях знаково-контекстного обучения. – Автореф. канд. пед. наук. – Алматы, 2008. – С. 30.
8. Деркач А.А. Акмеология: Учебник. М., 2002. – С. 314.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые проблемы технологии обучения в формировании профессиональной компетенции будущих специалистов.

ҚАЗАҚШАНДАҒЫ АННОТАЦИЯ

The article deals with some issues of using educational technologies for developing future specialists' professional competencies.